

تەۋنى ھەلبۇزاردنە پېشۋەختەكەي سەرۋكۆماری لە ئېران

24-06-2024

نووسەرەكان

زريان رۆژھەلاتى

كورتە: ئالېرەۋە دەردەكەۋېت كە ئەگەر سىنارىيۆيەكى ھاوشىۋەي ھەلبۇزاردنى رابردوو روونەدات كە تېيدا بەشېك لەكاندېدە موحافزەكارەكان لە نېۋېشاندا قالىباف سەرۋكى ئىستاي پەرلەمان لە قازانجى رەئىسى كىشابوونەۋە، رىكابەرىي سەرەكى لە نىۋان محەمەد باقرى قالىباف، مەسعود پزىشكىيان و سەئىدى جەلىلى دا ئەبېت.

لە کۆتایه‌کانی ئەم مانگەدا هەلبژاردنی پێشووه‌خته‌ی سه‌رۆکایه‌تی کۆمار لە ئێران لە هه‌لومهرجی‌کی ئالۆزی سیاسه‌تی نیوخۆیی و نیوده‌ولته‌تی، هه‌روه‌ها له‌ سه‌یبه‌ری قه‌یرانیکی که‌له‌که‌بووی ئابووریدا به‌رپوه‌ده‌چیت. هه‌رچه‌ند چاوه‌پاڤی گۆرانیکی گه‌وره‌ له‌م هه‌لبژاردنه‌ ناکریت و سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی که‌ به‌ته‌واوی ئازاد نییه‌، به‌لام وه‌ک میکانیزمیک بۆ رکا به‌ریه‌ نیوخۆییه‌کانی ده‌سه‌لاتی سیاسی له‌ ئێران رۆلی هه‌یه‌. ئەم هه‌لبژاردنه‌ وه‌ک تاقیکردنه‌وه‌یه‌کی گ‌رنگ ده‌بیت بۆ هه‌ریه‌ک له‌ موخافزه‌کاران و ریفۆرمیسته‌کانی ئه‌و وڵاته‌. ته‌گه‌ره‌ی سه‌ره‌کی به‌رده‌م موخافزه‌کاران یه‌کانگیریی نیوخۆییه‌ و، گ‌رفتی گه‌وره‌ی ریفۆرمیسته‌کانیش رازی کردنی خه‌لکه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بچنه‌ سه‌ر سنووقه‌کانی ده‌نگدان. وادیا به‌ ئه‌م هه‌لبژاردنه‌ له‌رووی نوێکردنه‌وه‌ی ره‌وایی بۆ کۆی سیسته‌م و ئاماده‌کاری بۆ ته‌گه‌ری گه‌رانه‌وه‌ی تره‌مب، باه‌خیکی گه‌وره‌ی بۆ رابه‌ری ئێرانیشت هه‌یه‌.

له‌وانه‌یه‌ ریگه‌دان به‌به‌شداریکردنی کاندیدیکی دیاری ریفۆرمخواز له‌م هه‌لبژاردنه‌ی سه‌رۆکایه‌تی کۆماردا په‌یوه‌ندی به‌ باه‌تی به‌شداري خه‌لکه‌وه‌ هه‌بیت. ئه‌ویش له‌ کاتیکی که‌ له‌ هه‌لبژاردنی پێشوودا، ریگه‌ به‌ ریفۆرمیسته‌ دیاره‌کانی ئه‌و وڵاته‌ نه‌درابوو که‌ خۆیان کاندید بکه‌ن. رکا به‌ری نیوخۆیی موخافزه‌کاره‌کان له‌لایه‌ک و رکا به‌ری ئه‌وانیش له‌گه‌ل مه‌سه‌عود پزشکیان ده‌توانیت کاریگه‌ری له‌سه‌ر گه‌رموگۆری هه‌لبژاردن دابنیت. به‌پێی ئاماری فه‌رمی حکومه‌ت، ریژه‌ی هاوبه‌شی به‌شداریکردن له‌ 13 هه‌لبژاردنی سه‌رۆکایه‌تی کۆماردا 66% بووه‌، به‌لام له‌ دوایین هه‌لبژاردندا له‌ ساڵی 2021، ئه‌و ریژه‌یه‌ بۆ 49% [داه‌یه‌وه‌](#). به‌ شێوه‌ی ریژه‌یی له‌ هه‌مو پارێزگاکی ئێراندا، به‌شداري خه‌لک 20% که‌میی کردووه‌. له‌ 17 پارێزگاگشا ئه‌و که‌مکردنه‌ له‌ سه‌رووی 20% وه‌ بووه‌ که‌ تاران به‌ 41.98% که‌متر له‌ ریژه‌ی هاوبه‌شی به‌شداري له‌پله‌ی یه‌که‌مدا بووه‌. دواتر پارێزگای کوردستان (سه‌ن) دیت که‌ 39.4% که‌می [کردووه‌](#). ئه‌و که‌مکردنه‌ زۆره‌ له‌ ئازهربايجانی شه‌رقی شوینی نیشیته‌جیوونی ئازهریبه‌کان، هه‌روه‌ها له‌لای عه‌ره‌به‌کانی خوزستان و هه‌ندی که‌ له‌ شاره‌ گه‌وره‌کانی دیکه‌ی ئێرانیشت به‌وجۆره‌ زۆر بووه‌. ریژه‌ی هاوبه‌شی به‌شداري خه‌لک له‌هه‌لبژاردنه‌کانی په‌رله‌مانیشدا 59% بوو که‌ ئه‌مسال بۆ 41% دابه‌زی. ئه‌وه‌ش واتای ئه‌وه‌یه‌ که‌ بێجگه‌ له‌ هه‌ردوو پارێزگای خۆراسانی باشوور و کۆهکولویه‌ و بویر ته‌حمه‌د که‌ نزیکه‌ی 6% زیادي کردووه‌، به‌شێوه‌ی ریژه‌یی له‌ پارێزگاکی دیکه‌دا، به‌شداري خه‌لک 16% که‌میی کردووه‌ و، له‌ 14 پارێزگاگشا ئه‌و که‌مکردنه‌ له‌ سه‌رووی 15% بووه‌. ئه‌وه‌ش له‌ شوینیکی وه‌ک تاران 37% و له‌ کرمانشان 31% له‌ ئیسفه‌هان 21% له‌ ئازهربايجانی شه‌رقی 18% و له‌ خوزستان و سیستانیش سه‌رووی 15% بووه‌. وه‌ک دیار ده‌بیت، هاوشیوه‌ی دوایین هه‌لبژاردنی سه‌رۆکایه‌تی کۆمار له‌ 2021، تاران و شاره‌ گه‌وره‌کانی دیکه‌ی ئێران و ناوه‌ندی گرووپه‌ ئه‌تنی و مه‌زه‌ه‌بییه‌کانی وه‌ک کورد و ئازهری و عه‌ره‌ب و به‌لوچ له‌ لیستی سه‌ره‌وه‌ی ئه‌وانه‌ن که‌ به‌شداريیان که‌می کردووه‌.

ئه‌و که‌مکردنه‌ له‌ به‌شداري هه‌لبژاردن ئه‌نجامیکی گ‌رنگی لێ ده‌خویندیته‌وه‌: له‌شاره‌ گه‌وره‌کانی وه‌ک تاراندا خواستی چینی ناوه‌پاستی شارنشین و، له‌ چوارده‌وری ئێرانیشتا مه‌یلی گرووپه‌ ئه‌تنی و مه‌زه‌ه‌بییه‌کان بۆ به‌شداري له‌ هه‌لبژاردن که‌می کردووه‌ .

به‌شێوه‌یه‌کی گشتی 77% [دانیشتوانی ئێران](#) له‌ شاره‌کاندا ده‌ژین که‌ سه‌رووی 68 ملیۆن که‌س ده‌کات، له‌ چه‌ند ساڵی رابردوودا گه‌شه‌ی به‌ره‌می نیوخۆی GDP ئێران به‌ریژه‌ی 3.8% گه‌شه‌ی کردووه‌، به‌لام هاوشانی ئه‌و گه‌شه‌کردنه‌، هه‌لیکار زیادي نه‌کردووه‌. ساڵی رابردوو ریژه‌ی گشتی بیکاری له‌ ئێران 9% بووه‌ به‌لام له‌ نیو گه‌نجان له‌ سنووری 15% بووه‌. له‌گه‌ل هاتنی ئیداره‌ی بایدن دا، به‌ به‌راورد به‌ سه‌رده‌می تره‌مب، داهااتی فرۆشی نه‌وتی ئێران زیادي کرد. هه‌روه‌ها 40% داهااتی ده‌ولته‌تیش له‌باجه‌وه‌ هاتووه‌ که‌ ئه‌وه‌ به‌ گشتی دۆخی داهااتی باش کردووه‌، به‌لام هه‌لئاوسان خه‌لکی هه‌راسان کردووه‌. وه‌ک ساڵی 2023، له‌سه‌رووی 40% بووه‌ که‌ له‌وه‌شدا گ‌رانی نرخی خۆراک به‌ریژه‌یه‌کی 40% [یه‌شداربووه‌](#). گ‌رانی به‌ جۆریک ته‌نگی به‌ خه‌لکی ئێران هه‌لچنیه‌ که‌ نزیکه‌ی 77 ملیۆن که‌س له‌ وڵاته‌ یارمه‌تییه‌کی دارایی راسته‌وخۆ له‌ ده‌ولت وه‌رده‌گرن. ئاله‌و ئیوانه‌شدا چینی نیوه‌پاستی کۆمه‌لگه‌ له‌ ژێر گۆشاریکی تاقه‌تپرووکی نیو تابووریدا. هه‌ندی که‌ پێناوایه‌ که‌ به‌ره‌وه‌ بچووگه‌نوه‌ ره‌ویشتووه‌، ئه‌مه‌ بێجگه‌ له‌وه‌ی که‌ داواکاری سیاسی چینی نیوه‌پاست له‌گه‌ل سیاسه‌تی ئیستای حکومه‌تدا یه‌کناکریته‌وه‌. ریگه‌دان به‌ کاندیدیکی ریفۆرمخوازه‌کان که‌ پێشتر هه‌وزی ده‌نگی ئه‌وان زیاتر له‌ نیو چینی نیوه‌پاست بووه‌، له‌وانه‌یه‌ بۆ ئاشنکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ به‌شه‌ی کۆمه‌لگه‌ بۆ سنووقه‌کانی ده‌نگدان بیت. بێجگه‌ له‌وه‌، له‌وانه‌یه‌ هیئانی پزشکیان که‌ گوتاریکی میانه‌ره‌وانه‌تری سه‌باره‌ت به‌ مافی گرووپه‌ ئه‌تنیه‌کان هه‌یه‌، خواستی هاندانی به‌شداري ئه‌و گرووپانه‌ی له‌ پشته‌وه‌ بیت. وایاوه‌ که‌ باوکی محمه‌د باقری قالیباف کوردی خۆراسان و دایکی پزشکیانیش کوردی مه‌هاباد بیت، یان لانیکه‌م خۆی له‌وه‌ی له‌ دایک بووبیت. ئه‌مه‌ بێجگه‌ له‌وه‌ی که‌ باوکی ئازهریبه‌یه‌. جه‌ختکردنه‌وه‌یشی له‌وه‌ی که‌ پێویسته‌ گرووپه‌ ئه‌تنیه‌کان له‌ ئیداره‌ی ده‌ولت به‌شدارین، جووله‌یه‌که‌ بۆ راکێشانی خه‌لکیکی زۆر له‌و گرووپانه‌ بۆ سنووقه‌کانی ده‌نگدان.

به‌شێوه‌ی گشتی، ئه‌و راپرسیانه‌ی که‌ بئاوده‌کرینه‌وه‌، ئاراسته‌ی که‌مبوونی ریژه‌ی ئه‌وانه‌ پێشانده‌دات که‌ گوتوویانه‌ به‌ دنیایه‌وه‌ به‌شداري له‌ هه‌لبژاردن ده‌کهن یان به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ گوتوویانه‌ به‌شداري ناکهن. له‌به‌رامبه‌ردا ریژه‌ی ئه‌وانه‌ی که‌ دوودلن زیادیان کردووه‌. راپرسییه‌کی ئیسپا پێیوايه‌ 42.5%ی خه‌لک به‌شداري ده‌کهن و راپرسییه‌کی ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی په‌رله‌مانیش ئه‌وه‌ی به‌ 45.5% زانیوه‌. ئیسپا ریژه‌ی به‌شداري نه‌کردنی به‌ 27.2% و دوودله‌کانیشی به‌ 30.5% [داناه‌وه‌](#). ناوه‌نده‌که‌ی په‌رله‌مانیش ئه‌و ریژه‌ی به‌پێی ریزه‌ندی، به‌ 21.4% و 31.8% [داناه‌وه‌](#). هه‌لبه‌ت ریژه‌ی هاوبه‌شی ئه‌نجامه‌کانی 7 راپرسی ئیسپا، ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی په‌رله‌مان و زانکۆی ئیمام سادق

48% بووه. ههندېک لهر راپرسیانته که دهکرین نیشانهی پرسپاریان لهسهره، بهلام وهکو تاکه داتایک تهویش تهنیا بو زانینی ئاراستهی دهنگهکان گرننگ نهک بو پیشبینیهکی تهواو دروست. لهدواین ههلبژاردنی ئیراندا که مانگی 3ی تهمسال کرا 61 ملیون و 172 هزار و 298 کس مافی دهنگدانیان ههبووهو تهگهر به گشتی تهوه به بنهما وهبرگین، به پیی تهنجامی راپرسیهکان، لهوانهیه دهوری 29 ملیون کسئیک بهشداری له ههلبژاردن بکن. ههروهه بهگویرهی ریژهی هاوبهشی تهنجامهکانی تهو راپرسیانه بیته، دهنگی سهعیدی جهلیلی له دهوری 23٪، پزشکیان 20.5٪ و قالیبافیش 20٪ و تهو 3 کاندیدهکەیتیش دهوری 6٪ دهبن. لیژهدا براوهی یهکهه تهوانه دهبن که هیشتا دوودلن که دهوری 30.5٪ دهکات. بویه له سیناریوییهکدا که موخافزهکارهکان بهکنهگرن و، ههروا به چهند کاندیدهوه بهردهوام بن و، تهو ریژهیهش وهک خوی بهسهر کاندیدهکاندا دابهش بکریت، تهوسا تهگهری رویشتنی ههلبژاردن بو خولی دووم دیتته ناروه، چونکه هیچیان ناتوانن زورینهی رهها ببنهوه. خو تهگهر تهو دهنگه خو لهمیثیهش بو پزشکیان پروت، تهوسا چانسی ههیه که له خولی یهکههدا به جیاوازییهکی کهمیش بیته بیاتهوه، بهلام تهگهر موخافزهکارهکان له خولهکی نهوههدا بهکبگرن و، ههموو دهنگه خو لهمیثیهکەش بو پزشکیان نهروات، تهوسا به تهگهری زور کاندیدیکی موخافزهکار دهبیاتهوه. خالیکی دیکهش تهوهیه که له 13 ههلبژاردنی رابردوی سهرۆکایهتی کوماردا بهشیوهی ریژهیی 7٪ دهنگی پووچهل ههبووه که له دواین دانهیاند، تهو ریژهیه 12.8٪ واتا 3 ملیون و 708 هزار و 870 دهنگ بووه که تهویش وهک فاکتهریکی دیکه کاریگهری لهسهر پیشبینیهکان دادهنیت.

ئالیهوه دهردهکهوینت که تهگهر سیناریوییهکی هاوشیوهی ههلبژاردنی رابردو روونهات که تیدا بهشیک لهکاندیده موخافزهکارهکان له نیویشاندا قالیباف سهرۆکی ئیستای پهلهمان له قازانجی رهئیس کشابوونهوه، رکابهیری سهرهکی له نیوان محهمد باقری قالیباف، مهسعود پزشکیان و سهعیدی جهلیلی دا تهبیت.

له نیو موخافزهکارهکاندا، قالیباف کهسایهتییهکی سهربازی- سیاسی ئیرانه که پندهچ باوکی له کوردهکانی خوراسان بیته، تهمه چوارهم جاره که به تهمای سهرۆکایهتی کوماره. له 2005دا سهروو 4 ملیون دهنگی بردهوه، له 2013دا تهوهی کرده دهوری 6 ملیون و له 2017شدا به قازانجی رهئیس له ههلبژاردن کشابوه. له دواین ههلبژاردنی پهلهمانی ئیرانیشدا به خوی و حیزی داد و گهشهپیدانی ئیران که به نزیک لهو دادهنیت، لهچارچیهی هاوپهیمانییهکدا به ناوی شان(تهنجومهنی هاوپهیمانیی هیژهکانی شوپشی ئیسلامی) بهشداری له ههلبژاردندا کرد و، سهرهپای رکابهیری نیوخوی موخافزهکارهکان، بو جاری دووم به سهرۆکی پهلهمان ههلبژاردراپهوه. گهوهترین تهگهری بهردهم قالیباف رکابهره موخافزهکارهکانی خو بهته. ههر لهو هاوپهیمانییهی خوی، عهلهپهزا زاکانی سهرۆکی شارهوانی ئیستای تارانش بهشداره. پندهچیت بهرهی پایهداری که دوومین گرنگترین هاوپهیمانیی موخافزهکارانه و یهکک له وهزیرهکانی کابینهی تهحمهدی نهژاد سهرۆکایهتی دهکات، زیاتر له سهعیدی جهلیلی نزیک بیته. ههچهند گوتوویهتی که پشتیوانی خوی له کاندیدهکان دهخاته دوی گهتوگو له **گهلیان**. ترسی دووبارهبوونهوهی تهزموونی تهحمهدی نهژاد وایکردوه که بهشیک له سهرکردهی موخافزهکارهکان به دوودلییهوه سهیری برارهی جهلیلی بکن. سوپای پاسدارانی ئیرانیش رایگهیاندوه که پنیوسته سهرۆککوماری داهاتوو **تهگهرهساز** نهبیت، که دهشن وهک تهگهرهساز بو رابهیری ئیران تهرجمه بکریتتهوه! تهوهشی راگهیاندوه که ناکرئ بیته هوی لاوازیونی بهرهی موخافزهکارهکان، رهحیم سهفهوی راویژکاری سهربازی رابهیری ئیرانیش گوتوویهتی با خهک، یهکن ههلبژیرن که خوی به کهسی دووم بزانی و لهگهل رابهردا ناکوکی **نهینت**. به تهگهری زور تهم قسانهی سهفهوی ئامازهیهک بو تهزموونی تهحمهدی نهژاد و روحانی له سهرۆکایهتی کوماردا که ههندیکجار پیچهوانهی رابهیری ئیران سیاسهتیان کردوه. تهنجومهنی یهکیتی هیژهکانی شوپشی ئیسلامی که دهوری 13 کورسی له پهلهمان ههیه و له موخافزهکاره نهیتهکان، پشتیوانی که مستهفا پور محهمهدی تهکات. هیشتا به تهوای روون نییه که ههر سن هاوپهیمانییهکی دیکه موخافزهکارهکان (سبهینئی ئیران، توری ستراتیژی یارانی شوپش- شریان- و هاوپهیمانیی هیژه گهلهریهکانی شوپشی ئیسلامی-امنا) خوین بو کن یهکلا دهکنهوه. بهلام خودی ههبوونی تهو لیسته زوران، نیشانهی ههبوونی بهرزهوهندی و درزی دیکهیه له نیو موخافزهکارهکان. بهتهگهری زور تا تهو کاتهی که رابهیری ئیران مابیت گوپراهلی تهو دهبن.

به تهگهری زور ههرکامیک لهو کاندیدانه بیبهنهوه، تهنانهت تهگهر پزشکیانیش بیته، کیشیهکی تهوتو بو دهسهلاتی رابهیری ئیران دروست نابیت. مهسعودی پزشکیان بهراشکاو گوتوویهتی که تهو نه دهتوانیت ههموو شت بگورئ، نه دهپهویت له سیاسهته گشتیهکانی رابهیری ئیران دهبرچیت. تهمه بچگه لهوهی تهگهری دهروون پزشکیان یان تهنانهت بهشداریکردنهکیشی دهتوانیت وهک ئامادهکارییهک بیته بو تهگهری گهپانهوهی ترههپ که لهوانهیه لهکهیسی ئیراندا هاوشیوهی بایدن نهجولیتتهوه. چونکه ههلبژاردنیک به رکابهرییهوه(ههچهند که سنوورداریش بیته) که ژمارهی دهنگهوانی زادی کردبیت، ههه پیکه حکومت بههیزتر دهکات، هههه مییش پهپامی ئامادهی بو سازان به تهمریکا دهکات. ههلهبت سیاسهتی پشتی پهرده ههچ بیته، دواچار تهوه ریژهی بهشداری خهک که یارییهکه یهکلا دهکاتهوه.